

NÁRODNÝ BUDITEĽ RUSÍNŇOV-UKRAJINCOV ALEXANDER PAVLOVIČ

Veronika DADAJOVÁ

Pred 200 rokmi sa narodil gréckokatolícky kňaz, publicista, národný buditeľ Rusínov-Ukrajincov¹, pedagóg a básnik – predstaviteľ rusínsko-ukrajinskej literatúry zakarpatskej oblasti, Alexander Pavlovič.

Na svet prišiel 19. septembra 1819 v obci Šarišské Čierne, ktoré bolo v tom čase súčasťou Uhorska. Jeho otec bol kňaz. V útľom detstve prišiel o oboch rodičov, a tak žil istý čas s rodinou z matkinej strany v Lvove. Tam absolvoval základnú školu s vyučovacím jazykom poľským a nemeckým.² Do rodného kraja sa vrátil ako kultúrne poľsky orientovaný Rusín-Ukrajinec. Jeho štúdium pokračovalo na gymnázium v Bardejove, kde vyučovanie prebiehalo v latinčine a neskôr aj v Miškovci a v Jágri, kde sa učil po maďarsky. Chcel študovať právo, ale prešovský gréckokatolícky biskup Jozef Gaganec ho poslal do teologického seminára v Trnave. Toto obdobie malo na formovanie Pavlovičovho svetonázoru rozhodujúci vplyv, pretože sa dostal do kruhov významných činiteľov slovenského a českého národného obrodzenia, ako boli Ján Palárik, Martin Hattala, Pavol Jozef Šafárik, Ján Kollár, Josef Dobrovský, Josef Jungmann, Josef Viktorin a iní. Tí v ňom vzbudili záujem o myšlienku patriotizmu, obrodzenia národov habsburskej monarchie a oboznámili ho s významnými (predovšetkým slovanskými) literárnymi dielami. Pavlovič sa vtedy stal nadšeným obdivovateľom Ľudovíta Štúra a začal študovať slovenčinu, ale zároveň aj cyriliku. V tomto období sa začal venovať aj vlastnej tvorbe.

Po ukončení štúdia a vysvätení za kňaza sa Pavlovič vrátil do rodného kraja. Istý čas žil u svojho brata Jozefa v rusínsko-ukrajinskej obci Komloša (dnes Chmeľová, okres Bardejov), kde slúžil na fare. Popritom mal možnosť pozorovať ťažký život svojich veriacich, čo bolo preňho impulzom k intenzívnejšej básnickej tvorbe. Práve vtedy vznikla jeho prvá a zároveň najznámejšia báseň v rusínsko-ukrajinskom dialekte *Став бідного селянина* (*Stav bidného seljanyna / Stav chudobného roľníka*), v ktorej vyjadril svoju spolupatričnosť s miestnymi poddanými. Na vznik tejto básne mali vplyv udalosti z roku 1847 – hladomor a zložitá životná situácia obyčajných ľudí. Jej hlavnou postavou je nevoľník Ivan, ktorého smrť je symbolom sociálnej nespravodlivosti. Pavlovič tu ostro kritizuje feudálnu morálku, vyzdvihuje ideu humanizmu, ľudskej dôstojnosti a právo človeka na slušný život. Kvôli antifeudálnemu obsahu ostalo toto dielo viac než 100 rokov v archíve. Sociálna tematika sprevádzala celú Pavlovičovú tvorbu. Vo svojich dielach sa zaoberal starosťami a záujmami ľudu a jeho sociálnym statusom. Medzi ďalšie významné motívy v jeho tvorbe patrí historická minulosť jeho rodného kraja, patriotizmus, vzájomná spolupráca národov, život siroty a problémy každodenného života.

- 1 Ide o národnostnú menšinu Rusínov-Ukrajincov, ktorých v historickom vývine označovali viacerými pomenovaniami: Rusíni, podkarpatskí Rusi, karpatskí Ukrajinci, zakarpatskí Ukrajinci atď.
- 2 Plynule ovládal nemecký jazyk, lebo istý čas opatroval deti nemeckého lekára.

Pri písaní slovenských básní Pavlovič používal šarišský dialekt, ale často sa v nich vyskytujú aj rusínsko-ukrajinské folklórne prvky. Vo zvyšku svojej tvorby používal umelú formu knižného jazyka zvanú *jazyčije* (язучіе),³ ktorá sa na území zakarpatského regiónu používala koncom 19. a začiatkom 20. storočia. V jazykovej otázke sa zhodoval so svojím učiteľom Alexandrom Duchnovičom, ktorý považoval ruštinu za literárny jazyk Rusínov-Ukrajincov.

Uhorskú buržoáznú revolúciu, ktorá prebiehala v rokoch 1848 – 1849, prijal Pavlovič pomerne pozitívne, považoval ju za oslobodenie svojich veriacich od feudálnej povinnosti. Vyjadril sa k tomu aj v jednej zo svojich básní („*Košutova vojna svobodu nam dala, tohda urbarskaja panščina propala.*“). Zrušenie nevoľníctva, ktoré bolo výsledkom týchto udalostí, však podľa neho napokon nezlepšilo postavenie roľníkov. Zmenila sa len forma ich vykorisťovania.

V rokoch 1848 – 1850 bol Pavlovič na odporúčanie biskupa J. Gaganca súkromným vychovávateľom a učiteľom rodiny grófa Szirmaya a neskôr pôsobil ako archívár a protokolista biskupskej kancelárie v Prešove. V tomto období spolupracoval s Duchnovičom, s ktorým sa zoznámil ešte pred revolúciou. Ten bol preňho vzorom vlastenca a učiteľa. Pavlovič sa neskôr stal aj členom Duchnovičovej literárnej spoločnosti *Литературне заведение Пряшевское* (*Literaturnoje zavedenije Prjaševskoje*). V roku 1851 mu ponúkli miesto profesora rusínskeho jazyka na katedre ruského jazyka a literatúry košického gymnázia. Ponuku však odmietol, odišiel z biskupskej kancelárie a požiadal o miesto kňaza v rusínsko-ukrajinskej obci Beloveža v okrese Bardejov, kde kedysi pôsobil aj Duchnovič. Tu žil a pracoval 13 rokov a ako básnik získal označenia ako „makovický slávik“ alebo „spevák nešťastných beskydských Rusínov“. Jeho tvorbu poznali široké vrstvy ľudu.

Jeho súčasníci ho však nevideli iba ako spisovateľa. Opisovali ho ako vľúdneho človeka, ktorý na súdoch obhajoval poddaných a požičiaval im peniaze.

Nemenej dôležitá bola Pavlovičová pedagogická činnosť. Nie je síce autorom konkrétnej didaktickej koncepcie, ale bol jedným z popredných predstaviteľov vtedajšej pedagogiky. V podmienkach pomerne zaostaleho zakarpatského regiónu dokázal vyvinúť vyspelú demokratickú vyučovaciu metódu, ktorá mala signifikantný vplyv na rozvoj pedagogiky najmä na území dnešnej západnej Ukrajiny.

Od roku 1864 až do smrti slúžil Pavlovič ako kňaz vo Svidníku. Napísal rozsiahle historicko-etnografické štúdie *Opisanje Makovici* a *Makovica*. K miestnej hore Makovici sa často vracal aj vo svojich básňach („*Ja syn Makovyci, jej narod myluju. O jej mynulosti pysaty sprobuju.*“). Pavlovičove básne s regionálnou zakarpatskou tematikou nemajú len estetickú, ale aj dokumentárnu hodnotu. Jedným z výsledkov jeho práce bol program systematického výskumu dejín a kultúry podkarpatských Rusínov-Ukrajincov.

Pavlovič spolupracoval so širokým kruhom kultúrnych činiteľov: s podkarpatskými a haličskými spisovateľmi, s publicistami rusofilského smeru A. Mitrakom, I. Stavrovským-Popradvom, E. Fencikom, B. Didyckým, J. Holovackým, slovenskými buditeľmi B. Nosákom-Nezabudovom, J. Andraščíkom, J. Záborským, ale aj

3 Ide o spojenie cirkevnoslovanského a ruského jazyka, ktoré môže obsahovať aj prvky ukrajinčiny.

s ruským slavistom L. Kustodijevom, čo je jedným z dôkazov jeho snahy o spájanie národov, ku ktorej sa často hlásil. Sám o sebe totiž hrdo vyhlasoval, že patrí do „stomiliónového národa“.

Alexander Pavlovič zomrel v roku 1900 vo Svidníku, kde je aj pochovaný.

Použitá literatúra:

BABOTOVÁ, Lubica. *Vybrané kapitoly z ukrajinskej literatúry: Literatúra Rusínov-Ukrajincov od 19. storočia*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2009, s. 11, 16-17. ISBN 978-80-555-0087-4.

KUNDRÁT J., KRAJŇÁKOVÁ A. *Ukrajinská literatúra pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, s. 157-163.

MAGOCSI, P., POP, I. *Encyclopedia of Rusyn history and culture*. Toronto: University of Toronto Press, 2005, s. 378-379, ISBN 0-8020-3566-3.

POP, Ivan. *Enciklopedija Podkarpatskoj Rusi*. Užhorod: Izdatel'stvo V. Pačaka, 2001, s. 289. ISBN 966-7838-23-4.

POP, Ivan. *Podkarpatská Rus: osobnosti její historie, vědy a kultury*. Praha: Nakladatelství Libri, 2008, s. 193. ISBN 978-80-7277-370-1.

ROMAN, M., MAKARA. S. *Slovník ukrajinských spisovatelův Slovenska*. Banská Bystrica: Partner – Čižárová, 2010, s. 104-106. ISBN 978-80-89183-71-5.

ŠLEPECKÝ, Andrej. *Alexander Pavlovič: život a tvorba*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1982, 303 s.

ZABOLOČKA, Lydija. *Pedahohični pohľady ta osvitiňa dijalniš' Oleksandra Pavloviča (1918 – 1900 r.)*. Rivne: Rivens'kyj deržavnyj universytet, 2011, 20 s.